

להבינו בכלל גזירתם, זהו באמת בקשת הגוזרים ומבוקש גזירתם, שגזירת חכמים נכנס בגופי התורה להורות את התולדות על פי מדת התורה ובינתה'.
וע"ע בספר אילת השחר כתובות מא, וביוסף דעת שם ובשבת ג:

ובשו"ע (יו"ד קיד, ב) הביא מהרשב"א שמסוגיא זו מוכח שבמקום שישראל נוהגים קולא ביין נסך, גם השכר אסור.

דף לב

'האי חלא דשיכרא דארמאה – אסור, דמערבי ביה דורדיא דיין נסך' – כתבו הפוסקים שיש חילוק בדבר; אם השמרים עשויים לנתינת טעם – אסור אפילו יש כנגדם יותר מששים, כי כל דבר העשוי לטעם – אינו בטל, כל שטעמו מורגש. אבל אם אינו עשוי אלא לצורך תהליך התסיסה, אזי אם יש ששים כנגדם – מותר (עפ"י תורת חיים להלן לד, בבאור הפוסקים ביו"ד קיד, ו).

ולכאורה דבר זה אינו מוסכם, שהרי בסברא יש לומר היות והדבר עשוי להתססה, הגם שאין טעם השמרים מורגש, אך ניכר בתערובת שיש כאן שמרים שהתסיסו, ונראה שתלוי הדבר במה שדנו הפוסקים על טעם הדין שדבר המחמיץ את העיסה, העיסה כולה אסורה, אם משום דלטעמא עביד (כמבואר בש"ך, עפ"י התוס' ורא"ש), או משום שעומד להחמיץ והרי חמץ לפנינו ופעולתו ניכרת הלכך אינו בטל (כמו שהאריך בזה ב'מנחת כהן' בספר התערובות פרק ג). ואף כאן התסיסה ניכרת ושוב אין השמרים בטלים. וע"ע מקור חיים תמב.

שמרי יין שחיצו בהם את העיסה; אם כבר נתייבשו ובטל טעמם (לאחר שעברו עליהם י"ב חדש – כדלהלן לד. ולשיטת רבנו תם, דוקא אם בנוסף לכך גם תמדו בהם, שיצא מהם טעמם. וכ"פ בשו"ע קכג, יד. וע' תשב"ץ ח"ג רצג), הרי הם כעפר בעלמא ומותרים. ואם הם עדיין בתוך זמן איסורם – אסורה כל העיסה בהנאה, כיון שעשויים לטעם ואינם בטלים אפילו באלף (שו"ע קכג, טו ובש"ך). וזה דלא כרבנו אפרים (מובא בהגהות אשר"י, סי' כה) שהתיר אפילו נתחמץ בשמרי יין לחים, וטעמו מפני שהחמיץ אינו מחמת היין אלא מחמת השמרים שאינם איסור בעצמם.

ואם שרפם ועשאם אפר, דעת הש"ך (שם סקכ"ו) שאפרם אסור, כדין יין נסך שהוא כאפר עצי עבודת כוכבים שאסור (שו"ת הריב"ש רנה). ואולם הדגול-מרבבה ובית מאיר דעתם להתיר כיון שאין השמרים איסור מצד עצמם אלא משום טעם היין שבהם. [ויש סוברים שאין התר בשמרים שנשרפו אלא בשנוסף על כך נתמדו (ע' באה"ט), ואולם יש שכתבו שאחר ששרפם היות ואין בהם שום לחלוחית יין, אין הבדל אם נתמדו אם לאו – ע' פר"ח בשם תפל"מ].

בשו"ת שבט הלוי (ח"ב נב וע"ש סוס"י מג) באר דעת החולקים על רבנו אפרים – לפי שהשמרים הם מגוף האיסור, ולא משום היין אשר בתוכם (וכן סובר רבנו אפרים בנוגע לחרצנים והוגים, ע"ש). ומשמע לכאורה דלא כהדג"מ ובית מאיר. ואולם בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סג) באר שאף להדג"מ וב"מ צריך לומר שהשמרים אסורים ואוסרים מחמת עצמן, שאם לא כן מדוע אוסרים את העיסה כולה וכן את השכר – בדעבידי לטעמא, הלא היו צריכים לשער בששים כנגד היין הבלוע בהם, וכדין פלפלין הבלועים ביין נסך, שאין משערים אלא לפי היין – אלא ודאי גם הם מודים שמפני היין שהיה בהם, השאירים חכמים באיסורם עד שכלה הלחלוחית.

וראה בהרחבה בחוברת 'בנתיבות ההלכה' ג – מאת הרב יהודה שרשבסקי שיחי, אודות 'אבן-יין' ו'חומצת-יין' (= 'חומצה טרטרי').

‘מהו לסמוך בהן כרעי המטה; רוצה בקיומו על ידי דבר אחר שרי או אסור?’ – יש שפרשו שנוח לו בקיומו של היין בשביל החרס, שאז החרס טוב יותר לסמיכת כרעי המטה. עוד יש לפרש, אמנם אין לו ענין ביין בדוקא, אבל בשעה זו שהוא סומך את המיטה בחרס, הלא אינו רוצה להשרותו כדי להפליט את היין ממנו (ע’ רמב”ן; ים של שלמה חולין פ”ח מו).

א. בספר חרושים ובאורים כתב שאין לומר שנצרך ליין כי בלעדיו לא יוכשר החרס לסמוך המיטה [ולא הזכיר מדברי המהרש”ל] – שאם כן הלא זה רוצה בקיומו ממש, ולא על ידי דבר אחר.

ואולי י”ל כיון שאין רוצה בו בתורת יין בדוקא, אלא כשאר משקה הספוג, אין זה ‘רוצה בקיומו’ ממש.

ב. עיקר איסור ד’רוצה בקיומו’ – מדרבנן הוא. אפילו בעבודה זרה עצמה. כן כתב בחו”ב עפ”י הריטב”א בב”מ לב: (וכן הוכיח החו”א שביעית ד, יז. וכ”כ באגרות משה יו”ד ח”א נא). ועוד העיר שלדברי רש”י (סד.) שפרש טעם האיסור משום שמצווה לאבד ע”ז ומשמשיה, אין זה שייך בשאר איסורים. ואמנם כן כתב הרדב”ז (ח”א רמ). אבל התוס’ בסוגיתנו דנו מכאן לענין איסור חמץ, וכן הוא בפוסקים (או”ח תנז).

וע’ בקהלות יעקב (טו, א) שחילק בין הגידונים; יש ‘רוצה בקיומו’ שהוא כעין נהנה, וזה אסור בכל האיסורים, וכזה הוא הגידון שבסוגיתנו. ויש גדר ‘רוצה בקיומו’ שאינו נהנה אלא שאסור מצד שחפץ בהשארותו בעולם, וזה שייך רק בע”ז. וע’ כיו”ב במקו”ח תנ סק”ז. וע”ע בשו”ת אגרות משה או”ח ח”ג ס.

ז’לטעמין קנקנים של עובדי כוכבים ליתסרו למיזבן’ – והלא מעשים בכל יום שמוכרים קנקנים של גויים, וגם נותנים בהם מים ושאר דברים (ריטב”א).

ובתו”ח פרש שמדברי אותה התוספתא משמע שקנקנים מותרים, מכך שנקט ברישא רק נודות, ולא הזכיר גם קנקנים כבסיפא.

‘אסור לעשות בהן שטיחין לחמור... שמא יבקע נודו ויטלנו ויתפרנו’ – מכאן יש להוכיח שביין נסך, אף הבלוע בכלי שאינו בן יומו אוסר אף בדיעבד, שאם לא כן, אין סברא לגזור שמא יתפרנו בנודו (עפ”י שו”ת הרא”ש יטו, ומוזכר לעיל). וזהו כלל במקומות רבים, שדבר שבדיעבד כשר הגם שאסור לכתחילה, אין גוזרים בעטיו שמא יבוא לידי כך (ע’ ט”ז יו”ד ב סק”ד. ע”ע באנצ. תלמודית ח”ז, סוף ערך ‘דיעבד’).

– כיו”ב להלן סה: בתד”ה אבל, בטעם הדבר שבגד שאבד בו כלאים לא יעשנו מרדעת לחמור.

‘הכא איתיה לאיסוריה בעיניה’ – אמנם לא שמענו שייחשב כאיסור בעין אלא כשבלוע בחרס יין אסור, אבל אם היה בו יין של ישראל, ונגע העכו”ם בחרס, אין היין שבתוכו נאסר (עפ”י הגהות אשר”י, טז; חדושי רעק”א יו”ד קכג, ה).

‘יין הבא ברוקבאות של עובדי כוכבים אסור בשתיה ומותר בהנאה, העיד שמעון בן גודע לפני בנו של ר”ג על ר”ג ששתה ממנו בעכו, והודו לו...’ – כתב הרא”ש (בס” כ. וכ”ה בתרומת הדשן רא) שאם היין של ישראל לא היה כנוס בתוך כלי של עכו”ם מעת לעת – מותר אפילו בשתיה. לא אסרו חכמים אלא ביין ששהה מעת לעת בכלי, או ביין הכנוס בכלי שמיועד לקיום, שגזרו בו אפילו שהה שם מעט [לשמירה ולא לשתייה לאלתר] וכמו שדקדק רש”י. ונסתייע מדברי הברייתא הזו.

(וכנראה דקדק להביא את הברייתא השניה ולא הראשונה, כי שם נאמר ‘הדרדורין... יין של ישראל כנוס בהן’ – משמע לזמן מרובה, ואולם כאן הלשון ‘יין הבא ברוקבאות’. מהרע”ר).

וא”ת לפי זה מדוע נדחקו בגמ’ לתרץ בין בנו לסייעתו ובין בן גודא ל’בן גודע’, הלא יש לומר בפשיטות שכאן מדובר בשאינו מכניסו לקיום ובוהו הודו לו, ושם בששהו זמן מרובה לא הודו לו. וי”ל שפשוט לגמרא שאף חכמים לא היו אוסרים אם אין מכניסו לקיום.

ע' בפלפולא חריפתא על הרא"ש (שם) שכתב שקטע זה כנראה אינו מדברי הרא"ש. וראה בספר ראבי"ה א"סב.

'איבעית אימא גודא לחוד וגודע לחוד' – לפי לשון ראשונה הוא שם של אותו חכם. יש מי שכתב מכאן שאם החליף בשמות שבגט א' בע' או להפך – אין חשש (ע' שו"ת זכר יהודה נא).

(ע"ב) 'הלכה מכלל דפליגי' – בתמיה, והלא אינם חולקים בדבר כדקתני בברייתא 'וקדור כמין ארובה' והרי הברייתא מפרשת דברי תנא קמא (תורת חיים).

*

'... ולולא מסתפינא היה נראה לי על פי מה שכתבו תוס' שלהי מגילה (לב.) על 'השונה בלא זימרא', וכמו כן אמרינן (ביצה כד.) **'גמרא גמור זמורתא תהא'**, שהיו להן זמירות מיוחדות לכל משנה ומשנה. ולפע"ד היה זה כדי לחזק המשנה בכח הזכרון, מדהיו שונות המשניות על פה אפילו בימי רבי (כרש"י בבא מציעא לג.). ועל ידי הניגון נזכר היטב לישנא דמתניתין, כאשר שהיה הזמר מסודר לפי המלות והבבות שבמשנה. ולכן כמה פעמים בחר התנא גם כן במלה זאת ולפעמים באחר, הכל כפי הנאות לקול השיר המיוחד להמשנה. ומהאי טעמא לפעמים נשנה בבא שנראית יתירה במשנה זו ואין צריך לומר זו, אבל היה כדי לשקול בבות המשנה כפי הבבות שבפרקי השיר...' (מתוך תפארת ישראל ערכין ד).

דף לג

'עובד כוכבים ההולך ליריד, בין בהליכה בין בחזרה – מותר' – הגם שמדובר ביריד של עכו"ם, לא חשו כאן לאיסור ד'לפני אידיהן', כי מדובר על גוי תגר שהולך לסחורה ואינו עובד לה (ריטב"א. וכו"מ ברש"י), או שלא בזמן אידם (ע' רי"ד ורשב"א).

'והכא בעידנא דקא שדי ליה, נעשה כזורק מים לטיט' – מבואר שהיין שנותנים בזפת בעודו חם, כדי ליטול טעם מרידותו (כרד"ה ונתן) – אינו אוסר, מפני שאינו נפלט (כמוש"כ רש"י בד"ה כזורק). וכן הובא להלכה (ע' ט"ז יו"ד קלה סק"ב).
ואולם להלן (עד:) אמרו שגת של אבן שזפתה עובד כוכבים – מנגבה והיא טהורה, ומבואר שם שצריך ניגוב במים ואפר. וכתב שם רש"י: אורחא למירמי ביה חמרא פורתא, לעבורי קוטרא דזיפתא. ונראה (וכ"מ מדברי הש"ך יו"ד קלח, א) שפעמיים נותנים שם יין, אחד בשעת עשיית הזפת ליטול מרידותו, ונתינה זו אינה אוסרת, ועוד נתינה שניה לאחר מריחת הזפת, כדי להעביר הקוטרא (= עשן) שלו, ועל זה צריך ניגוב (מרע"ד).

– צריך באור, אם היין שבזפת אינו אוסר, מדוע צריך 'ישראל עומד על גביו'? – פרש הראב"ד (והובא בראשונים. וכן פרש בתו"ח), שלא התירו אלא במזפת ביינו של ישראל וישראל שומר שלא יגע בו הנכרי, ואם משום כחו של הנכרי שאוסר (כדלהלן עב:) – כיון שהיין בא על הזפת ונאבד בו, לא גזרו חכמים. וכדרך שאמרו בירושלמי שאם שפך על מקום מאוס – אין דרך ניסוך בכך ומותר. אבל שפך על קרקע נקי, אע"פ שהולך לאיבוד – אוסר, שכן דרך המנסכים לזרקו על הקרקע.